

Citation style

Homolka, Jakub: Rezension über: Petr Blažek (ed.), „Kéž je to všecko ku prospěchu obce!“. Jan Patočka v dokumentech Státní bezpečnosti, Praha: Academia, 2017, in: Český časopis historický, 2019, 1, S. 202-206, DOI: 10.15463/rec.758966086

český časopis historický

copyright

This article may be downloaded and/or used within the private copying exemption. Any further use without permission of the rights owner shall be subject to legal licences (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

i vybrané akce, které se konaly v Obecním domě v letech 1948–1954: vedle konference Svazu československých spisovatelů je zmíněn i Pražský vzorkový veletrh, setkání vlasteneckých katolických kněží či instruktaž pro členy výměnných poboček v rámci měnové reformy. U hesla Národní divadlo je zajímavé sledovat vzrůstající počet zařazených děl ruských a sovětských autorů i výběr domácích dramatiků a hudebních skladatelů podle třídního hlediska. Za hlavní architektonické projevy stalinistické éry jsou označeny hotel International a Stalinův pomník na Letné.

Průvodce je výbornou pomůckou pro analýzu padesátých let, navíc by mohl napomoci k dalšímu vyrovnání se s tíživým dědictvím komunistické éry, neboť zmapoval mnoho nespravedlivostí, zločinů a politických „zvěrstev“. Autor v rozhovorech, věnujících se vydání průvodce upozornil i na nepřilíh intenzivní připomínání si stalinistické epochy v dnešním hlavním městě. Přimlouvá se za intenzivnější zaznamenávání vzpomínek pamětníků, dále vybudování velkého památníku druhého a třetího odboje v Ďáblickém hřbitově, jakož i zřizování informačních tabulek, které by vysvětlovaly historii konkrétních budov. Padevět též navrhl z věznice na Pankráci, nechvalně známé z doby nacistické okupace i komunistického totalitarismu, vybudovat velké muzeum totality.

František Stellner

Petr BLAŽEK (ed.)

„Kéž je to všechno ku prospěchu obce!“ Jan Patočka v dokumentech Státní bezpečnosti

Praha, Academia – OIKOYMENH 2017, 495 + xcvi s. obrazových příloh,

ISBN 978-80-200-2663-7, ISBN 978-80-7298-203-5.

Českého filosofa Jana Patočku (1. června 1907 – 13. března 1977) si širší veřejnost obvykle připomíná v souvislosti s jeho působením v pozici mluvčího Charty 77. Je proto překvapivé, že právě poslední dny a měsíce Patočkova života doposud nebyly důkladněji zmapovány. Ba co víc, mnohé události, zejména pak ty související s Patočkovou smrtí, bývají popisovány nepřesně či zavádějícím způsobem.¹ Tuto situaci by mohla napravit edice Petra Blažka, zpřístupňující soubor dokumentů, které v souvislosti s osobou Jana Patočky během šedesátých a zejména pak sedmdesátých let shromažďovala československá Státní bezpečnost, ať už v Patočkově vlastním svazku „Spoj“ či v rámci svazků jiných. Do rukou se tak čtenáři dostávají materiály, s jejichž pomocí si lze vytvořit přesnější představu jak o represích, kterým byl tehdy Patočka dlouhodobě vystaven, tak o klíčových událostech posledních měsíců a dní jeho života.

Blažkem editované prameny – celkem 155 dokumentů – pocházejí z různých útvarů StB: Jsou tu svazky operativních útvarů StB (60., 70. a 80. léta, D 1–108), svazky Správy sledování StB (70. léta, D 109–135), protokoly z výsledků, včetně rozhovoru a prohlášení J. Patočky (70. léta, D 136–144) i mimořádné zprávy StB o ohlasech na

1 Jako příklad lze zmínit nedávný výklad Jamese Menseche, z jehož popisu posledních událostí Patočkova života by člověk mohl dojít k závěru, že Patočka zemřel přímo během policejního výslechu či bezprostředně po něm, nikoliv až zhruba deset dní poté v nemocnici (srov. James MENSCH, *Patočka's Assubjective Phenomenology: Toward a New Concept of Human Rights*, Würzburg 2016, s. 11).

Patočkovu smrt a následný pohřeb (70. léta, D 145–150).² Zařazeny jsou i dokumenty z pozdějšího vyšetřování způsobu, jakým příslušníci StB vůči Patočkovi postupovali (90. léta, D 151–155). Knihu otevírá úvodní, patnáctistránková studie z pera Petra Blažka, která stručně shrnuje okolnosti, za kterých shromážděné dokumenty vznikly. Kromě archeografické poznámky, poznámkového aparátu, rejstříku a dalších náležitostí je kniha vybavena také bohatou obrazovou přílohou, jež zahrnuje například náhledy některých dokumentů, fotografie ze sledovacích akcí StB či snímky z Patočkova pohřbu.

Nejlepší cestou, jak k publikaci přistoupit, je poukázat na skutečnost, že kniha vyšla u příležitosti čtyřicátého výročí vzniku Charty 77. Právě událostmi, které jsou s touto československou občanskou iniciativou spojené, totiž dění zachycené v Blažkem shromážděných dokumentech vrcholí. Odkazuje k nim ostatně i titul publikace, jenž cituje Patočkovu poznámku připojenou pod podpis Charty 77 (D 46, s. 182). Není proto náhodou, že publikace byla veřejnosti představena 1. března 2017 během tiskové konference, která přesně po čtyřiceti letech připomínala Patočkovu setkání s holandským ministrem zahraniční Maxem van der Stoelem. Stejně jako tehdy se i v roce 2017 tiskové konference v témž hotelu Intercontinental zúčastnil Dick Verkijk, holandský novinář, který v roce 1977 zorganizoval setkání mezi Patočkou a Maxem van der Stoelem.³

StB však Patočku a jeho blízké sledovala již dříve. První záznam, který nám Blažek předkládá, se překvapivě netýká primárně Patočky, nýbrž jeho syna Jana, který byl roku 1960 přistižen v oboře Hvězda, jak na zeď píše nápis „I like Ike“ představující volební heslo tehdejšího amerického prezidenta Dwighta Eisenhowera.⁴ Syn Jan byl za to v posledku vyloučen ze střední školy, přičemž příslušné dokumenty se hemží poznámkami, že otec Patočka je „orientován na Západ“ a ovlivněn „idealismem“ apod. (D 1–8, s. 55–71).

První rozsáhlejší soubory dokumentů, představené v publikaci, pocházejí ze šedesátých let (srov. Úvod, s. 10n.). Patočkův osobní svazek, spis „Spoj“, pak začal být veden až od roku 1977, tedy po Patočkově podpisu Charty 77 (D 39, s. 170). Navzdory některým jeho nepřehlédnutelným aktivitám – ať už šlo o cestu na filosofickou konferenci ve Varně roku 1973 (D 12, s. 81n.) či právě angažmá v Chartě 77 – však StB Patočku až do setkání s Maxem van der Stoelem nejspíš nepovažovala za skutečně akceschopného. Po podpisu Charty 77 sice během 5. až 17. ledna následovala řada výsledků (D 136–142, s. 437–464),

2 Tyto dokumenty (D 145–150) Blažek již dříve publikoval také samostatně: Petr BLAŽEK, *Mimořádné zprávy Státní bezpečnosti o blasech na smrt a pohřeb prof. Jana Patočky*, Securitas Imperii, 2016, č. 29/2, s. 244–281.

3 K tomu viz jednak vzpomínky samotného Verkijka (Dick VERKIJK, *Od pancéřové pěsti k pancéřové vestě*, Brno 2002, s. 181n.) a jednak Verkijkem pořízený záznam rozhovoru mezi Patočkou a van der Stoelem, který byl prvně zveřejněn právě na pražské vzpomínkové tiskové konferenci 1. března 2017 (*Jan Patočka a Max van der Stoel – audio záznam setkání z 1. 3. 1977*, Hotel Intercontinental, Youtube, <https://www.youtube.com/watch?v=GNCP4fKFuk> & feature=youtu.be /10. 2. 2019/).

4 Upozorňujeme na drobnou chybu v Blažkově úvodní studii, kde se na s. 10 na čtvrtém řádku posledního odstavce píše, že k dané události došlo 19. listopadu 1961, správně však má být 1960 (srov. D 1, s. 55).

několik fotografií (včetně té s Jiřím Hájkem použité na přebalu knihy) rovněž dokládá existenci sledování (Obrazová příloha, s. XXIX–XXXIII), Patočkovi, tehdy již několik let emeritovanému profesorovi, však poté zřejmě nebyla věnována taková pozornost jako jiným chartistům.

Patrně i díky tomu nakonec 1. března došlo ke zmíněné tiskové konferenci s holandským ministrem zahraničí. Zatímco Václav Havel seděl ve vyšetřovací vazbě a Jiří Hájek byl strážěn ve svém bydlišti, Patočku, třetího z mluvčích Charty 77, StB pod takovým dohledem zřejmě neměla. Holandský novinář Dick Verkijk ho vyzvedl přímo u něj doma a odvezl ho do hotelu Intercontinental. Právě tam došlo k dodnes připomínanému setkání s Maxem van der Stoelem, které československou občanskou iniciativu proslavilo po celém světě.⁵ StB se pak na Patočku pochopitelně zaměřila a ve dnech 1.–3. března ho začala znovu vyslýchat (D 50–56, s. 197–213). Kromě jiného mu tak chtěla zabránit v dalších aktivitách.

Aby se Patočka 3. března nemohl zúčastnit recepcce, pořádané Zastupitelským úřadem Spolkové republiky Německo, byl pod záminkou možnosti setkat se s vyšším funkcionářem Federálního ministerstva vnitra pozván na výslech do Ruzyně, který spolu s různými přestávkami trval celkem deset hodin a skončil až v devět hodin večer (D 57, s. 214). Právě tento výslech byl podle všeho impulsem ke zhoršení Patočkova zdravotního stavu. Po návratu z výslechu v noci z 3. na 4. března byl Patočka stíhán zdravotními potížemi a dne 4. března dopoledne byl proto v posledku hospitalizován ve Fakultní nemocnici Strahov (přiját „pro bolesti v srdeční krajině a dušnost“). Tam nakonec, jak uvádí lékařská zpráva, po zlepšení stavu ve dnech 8. a 9. března („nemocný zcela bez obtíží“) došlo v noci z 10. na 11. března k „náhlému bezvědomí a ochrnutí pravé poloviny těla“, přičemž „po krátkém přechodném zlepšení stavu“ došlo „opět k bezvědomí“ – dne 13. března v 11:30 hodin pak Patočka podle lékařské zprávy zemřel (srov. D 67–68, s. 235–238, viz též D 59–62, s. 220–226).

Nelze při tom přehlédnout, že již ve zprávě zabývající se Patočkovým zdravotním stavem z 10. února 1977 je uvedeno, že „Patočka je potenciálně ohrožen na základě svých chorob např. vznikem srdečního infarktu, mozkové mrtvice apod., což může nastat kdykoliv“ (D 48, s. 188). StB poté věnovala intenzivní pozornost Patočkovu pohřbu, který se konal 16. března 1977 na pražském Břevnově. Kromě znemožnění účasti některých hostů (například Patočkova přítele, německého filosofa Waltera Biemela – D 74, s. 251n.), sledování návštěvníků (Obrazová příloha, s. LV–LXXIII) a rušení průběhu pohřbu např. řevem motocyklů z nedalekého závodiště (D 83, s. 273n.) se StB postarala také o to, aby duchovní vykonávající obřad byl jejím spolupracovníkem a zaručil, že průběh obřadu bude mít pod kontrolou (D 75, s. 253n., D 78, s. 261).

Asi nejpůsobivější část celého souboru dokumentů představují záznamy z výše zmíněných výslechů z ledna 1977 (D 136–142, s. 437–464). Patočka v nich příslušníkům StB otevřeně odmítá odpovědět na kladené otázky týkající se okolností vzniku prohlášení Charty 77 a podílu různých osob na jeho sepsání. Důvod Patočkova postoje je výstižně

5 D. VERKIJK, *Od pancéřové pěsti k pancéřové vestě*, s. 177–183. K tomu srov. Patočkovi písemné odpovědi pro německý týdeník *Die Zeit* z 9. března 1977: *Poslední interview*, in: Jan Patočka, *První skica k podobizně*, Praha 2017, s. 29–32.

zachycen v jedné z odpovědí ze 13. ledna: „Znovu opakuji, že odmítám o těchto skutečnostech vypovídat, a to proto, že se necítím být dotazován na tyto skutečnosti na patřičném místě, neboť celou tuto záležitost nepovažuji za trestnou“ (D 140, s. 455).

Vedle hlavní linie, sledující poslední měsíce Patočkova života, jejíž klíčové momenty jsme se zde pokusili načrtnout, lze ovšem v Blažkem předložených dokumentech zachytit celou řadu „vedlejších“ příběhů, týkajících se nejen Patočky, nýbrž i jeho příbuzných, přátel a spolupracovníků či lidí, které StB ze spolupráce s Patočkou prostě jen podezřívala. Čtenářům tak publikace poskytuje bohatý materiál, který přímo vybízí k hlubšímu studiu jednotlivých událostí, problémů a motivů.

V tomto světle tedy editorovi Petru Blažkovi nelze než poděkovat, že předložil přehledně zpracovanou edici, zpřístupňující jinak jen archivně dostupné materiály. Čtení jednotlivých dokumentů a orientaci v nich výrazně usnadňuje jejich očíslování a rozčlenění do několika oddílů, především však důkladný poznámkový aparát, který čtenáře upozorňuje na souvislosti mezi jednotlivými dokumenty, na významy různých krycích jmen a základní údaje jejich nositelů či na různé věcné chyby, jež dokumenty nezdědka obsahují. Nelze nezmínit ani dobře vypadající a kvalitně provedené zpracování publikace nakladatelstvími Academia a OIKOYMENH. Materiál je díky tomu náležitě připraven pro četbu, studium i kritickou analýzu, jež už je úkolem pro samotné čtenáře.

Vůči publikaci je však možné vznést také některé výhrady. Především považuji za nedostatečné, jakým způsobem Blažek vymezil – či spíše nevymezil – obsah edice. Jak v „Úvodu“, tak v „Archeografické poznámce“ sice důkladněji popsal jednotlivé zpracované soubory dokumentů a okolnosti, za kterých vznikly, úvodní poznámky však postrádají objasnění toho, proč se při ilustraci represí, kterým Patočka musel čelit během svého života, edice omezila „jen“ na dokumenty StB. Není sice sporu o tom, že je logické vymezit edici dokumentů právě na základě jejich původce, tedy StB. Čtenář se však může ptát, proč se editor nepokusil o ambicióznější projekt a při snaze ilustrovat represe vůči Patočkově se nesnažil vzít v úvahu i dokumenty z jiných zdrojů.

Z předložených dokumentů StB se totiž, překvapivě, mnoho nedozvíme například o dalších významných zásazích do Patočkova života – totiž o jeho vynucených odchodech z univerzitní půdy, které ostatně Blažek okrajově zmiňuje (Úvod, s. 10, 13). Vzhledem k tomu, že první rozsáhlejší soubor dokumentů StB pochází až z 60. let, nedozvíme se v knize takřka nic o obtížích, kterým musel Patočka čelit v poúnorové době, kdy byl donucen opustit jak Masarykovu univerzitu, kde tehdy krátce působil, tak svou alma mater, Univerzitu Karlovu. Stejně tak se – s výjimkou výslechu Dorotheý Neumärkerové z roku 1971 (D 11, s. 78n.; srov. též Úvod, s. 13) – mnoho nedozvíme ani o okolnostech Patočkova nuceného penzionování roku 1972. Je proto překvapivé, že se Blažek podrobněji nevyjadřuje k otázce, zda mimo archiv StB neexistují další úřední či jiné dokumenty, které by ilustrovaly okolnosti Patočkova odchodu z univerzitní půdy (srov. tamt., s. 10, 13).

Blažkovi tedy není vytýkána skutečnost, že se při sestavování publikace omezil pouze na dokumenty StB – což je legitimní přístup –, nýbrž fakt, že toto své rozhodnutí dostatečně nevysvětlil (proč má smysl dělat edici zaměřenou „jen“ na dokumenty StB?). S výjimkou nerozvedené poznámky o „dalších písemných pramenech z předchozího období“

a odkazu na protokol z výsledku Václava Černého z roku 1952 (tamtéž) se nijak nevyjádřil k možnosti existencí jiných zdrojů ilustrujících další uskutečněné represe (např. zda žádné další takové dokumenty neexistují, nezachovaly se či se je nepodařilo nalézt, popř. z nějakého důvodu nebylo vhodné či možné je do edice zařadit?). Stejně tak nepopsal omezení, která ze zvoleného pojetí edice vyplývají (např. proč se čtenář z předložených dokumentů StB mnoho nedozví o Patočkových nedobrovolných odchodech z univerzitní půdy?).

Výhrady týkající se celkové koncepce edice konečně podporuje také skutečnost, že sám Blažek omezení pouze na dokumenty StB důsledně nedodržel. Soubor materiálů StB totiž doplnil o dokumenty z 90. let, jež ilustrují vyšetřování, které bylo v souvislosti s represemi vůči Patočkovi vedeno s příslušníky StB (D 151–155, s. 493–508). Byť si otázka (ne)potrestání někdejších příslušníků StB zaslouží naši pozornost, zařazení těchto dokumentů do publikace považuji za nekonceptní.

Význam Blažkovy edice tedy spočívá zejména v tom, že čtenáři přehledným a pečlivým způsobem předložil obtížně dostupné archivní materiály, které v rámci sledování Jana Patočky shromažďovala někdejší StB. Jak už bylo řečeno, z tohoto hlediska není publikaci co vytknout a je třeba ocenit velký kus práce, který editor při zpracování dokumentů odvedl. Na straně druhé nás však může mrzet, že nevznikla publikace, která by ilustrovala veškeré represe, jež byly vedeny vůči Patočkovi. Stejně tak je škoda, že Blažek nedoplnil edici širším vlastním výkladem, který by zašel dál než skromná úvodní studie. Na rozsáhlejší a detailnější historické probádání totiž Patočkův život stále čeká.⁶ Cílem těchto připomínek je ovšem především poukázat na možné cíle další badatelské a vydavatelské činnosti, nikoliv snižovat nesmírný význam práce, kterou odvedl Petr Blažek.

Jakub Homolka

6 K tomu viz Jakub HOMOLKA, *Vydávání a interpretace Patočkovy pozůstalosti: Pokus o znovuvěření diskuse*, Filosofický časopis, 6/2017, s. 952n.